

УДК 81'37:811.111:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223437>

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СЕМАНТИКИ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ

Гордійчук Г. О.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Статтю присвячено дослідженню семантики місцезнаходження та лексичних засобів її вираження на матеріалі українських та англійських художніх текстів. Зауважено, що поняття локатива на сьогодні має різні трактування – від традиційного, тобто як тільки місцевий відмінок, до тлумачення його як орієнтира, що задає систему координат, у якій локалізуються предмети та дії. Цей факт слугує причиною виникнення розбіжних поглядів щодо диференціювання семантичного значення локативів. Запропоновано власне визначення локатива, яке поєднує в собі не лише вказівку на місцезнаходження, але й на переміщення об'єктів відносно простору або інших предметів. Відповідно до цього в структурі семантики локативів виділяються три елементи – місцезнаходження, переміщення та простір. Наголошено на тому, що пропонуване дослідження зосереджене на вивченні лише семантики місцезнаходження.

Фактичним матеріалом роботи стали по 1000 локативів з українських та англійських художніх творів. Виявлено, що семантика місцезнаходження не є однорідною у своїй структурі та має потенціал до поділу на підгрупи за значенням, причиною чого є практична потреба мовців деталізувати процес локалізації. Розглянуто такі підгрупи локативів: перебування в межах простору, належності до простору, розташування на певній відстані, розташування на поверхні простору, близького розміщення, розміщення в межах невизначеного простору та розміщення за межами простору. З'ясовано, що диференціювання семантики місцезнаходження практично повністю збігається в українському та англійському художньому мовленні. Установлено, що така семантика здебільшого виражається лексемами з просторовим значенням у поєднанні з локативними прийменниками та прислівниками. Водночас помічено, що деякі прийменники демонструють зрощення значень та можуть функціонувати як засоби вираження різних відтінків семантики місцезнаходження, розуміння яких є контекстуальним.

Ключові слова: лексичні засоби, локатив, семантичне значення, семантика місцезнаходження, простір, лексема.

Hordiiuchuk H. O. Lexical means of expressing position in Ukrainian and English literary texts. The article is devoted to the study of the semantics of position and lexical means of its expression in Ukrainian and English literary texts. At present there are various interpretations of the notion locative in linguistics. They include a traditional approach, which is to perceive it only as the locative case, and a modern one – to treat it as a starting point in a coordinate system which serves for determining the position of things and actions. It causes distinct ideas on the differentiation of semantic meaning of locatives. There is a new definition of the notion locative offered in the article that combines not only the identification of position, but also the reference to movement of objects in relation to the space or other objects. Hence the structure of the semantics of locatives falls into three elements – position, movement and space. As well it is noted that the given research is focused on studying only the semantics of position.

The material of the study comprises 1000 locatives from both Ukrainian and English literary texts. The semantics of position is proved to be not homogeneous and tends to be differentiated. It can be explained as a speaker's need to specify the location. Accordingly, there are such subgroups of locatives given in the research: location within the space, belonging to the space, location in some distance, location on a surface of the space, close location, location within some obscure space and location outside the space. When dealing with the semantics of position, it was found that the differentiation of meaning is almost the same in Ukrainian and English literary texts. This semantics is mostly expressed by means of lexemes with spatial meaning used with locative prepositions and adverbs. Nevertheless, it is observed that some prepositions incline to integrate the meanings and function as the means of expressing different shades of the semantics of position. In this case the meaning is understood contextually.

Key words: lexical means, locative, semantic meaning, semantics of position, space, lexeme.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Питання мовного відображення людиною об'єктивної реальності, зокрема вираження простору як однієї з базових категорій буття, привертає увагу науковців уже давно. Водночас на сучасному етапі розвитку мовознавства виявляються тенденції до детального вивчення просторового мислення та дослідження локати-

вів як мовних репрезентантів місцезнаходження об'єктів навколишньої дійсності та просторових відношень між ними.

Актуальність статті зумовлена відсутністю на сьогодні єдиного чіткого визначення поняття «локатив» і відповідно різними підходами до розширення його семантичного значення та виокремлення засобів вираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найважливіше різниці поглядів на визначення поняття «локатив» вказує на значний інтерес, який досі викликає ця тема серед науковців, а також на незавершений процес пошуків єдиного загального бачення щодо виокремлення відтінків його семантики. Так, специфіку значення локативів розглядали у своїх працях Є. К. Тимченко, В. М. Топоров, М. В. Всеволодова, О. В. Виноградова. Типологія локативів у структурі речення, а також семантичні варіанти локативів стали об'єктами дослідження А. П. Загнітка. Окремі локативні словоформи та предикативні структури зі значенням місця вивчали І. Р. Вихованець, Є. К. Тимченко, М. Я. Плющ, а особливості локативних синтаксисів – В. В. Коломийцева, М. І. Степаненко, О. Г. Межов, О. В. Виноградова та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження полягає у виокремленні лексичних засобів вираження семантики місцезнаходження в українському та англійському художньому мовленні. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: 1) уточнити значення поняття «локатив»; 2) описати специфіку розшарування семантичного значення локативів; 3) проаналізувати диференціювання семантики місцезнаходження; 4) виокремити засоби вираження семантики місцезнаходження в українському та англійському художньому мовленні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно в мовознавстві локатив трактують лише як місцевий відмінок. Такого підходу дотримувався Є. К. Тимченко, визначаючи локатив як відмінок на позначення певного простору, у межах якого щось знаходиться або відбувається. Якщо ж говорити про сполучення локативів з дієсловами, то мова йде про вказівку на рух, результатом якого є перебування десь [3]. В. Н. Топоров висловив подібні погляди в монографії «Локатив в славянських мовах», де описує історію становлення локатива в різних слов'янських мовах та подає варіанти реконструкції локативних конструкцій у праслов'янській мові [4]. Однак таке розуміння локатива, на нашу думку, є не повним, оскільки не враховує можливості перебування об'єктів поза простором, у контакті з ним чи на певній дистанції.

Своєю чергою, М. В. Всеволодова, досліджуючи лексико-синтаксичну категорію місця, говорить про існування поняття «локуму», що позначає простір або предмет, відносно якого визначаються місцезнаходження суб'єкта або об'єкта мовлення, статичний або динамічний характер їх взаємодії [2, 6–7]. Отже, можемо спостерігати певну зміну в трактуванні локатива: врахування не лише локалізації предметів у межах простору, але й можливість переміщення цих предметів, перетин ними меж простору, розміщення на відстані від нього. Схожі міркування щодо визначення поняття «локатив» подає в дисертаційній роботі О. В. Виноградова [1]. Авторка пропонує два погляди на розуміння сутності локативів: 1) як власне локативи, тобто словоформи на позначення лише місцезнаходження предметів; 2) як поєднання власне локативів та директивів, тобто словоформи, які, окрім місцезнаходження когось десь, познача-

ють також місце як вихідний або кінцевий пункт руху. Таке трактування, на нашу думку, найповніше розкриває сутність локатива та передає відтінки його значення.

З урахуванням численних напрацювань науковців із цієї тематики та з наміром якомога повніше схарактеризувати поняття локатива будемо трактувати його як словоформи, що вказують на місцезнаходження або напрямок руху суб'єкта чи об'єкта мовлення в межах простору, відносно нього або відносно один одного. Тож можемо стверджувати, що семантичне значення локатива містить декілька значущих елементів – семантику місцезнаходження, переміщення, а також простору, який задає систему координат для визначення локалізації предметів. У цьому дослідженні, однак, зосереджуємо увагу лише на локативах із семантикою місцезнаходження як первинного значення локативів. Таке рішення зумовлене необхідністю розглянути додаткове розшарування семантики місцезнаходження та виявити засоби її вираження.

Опрацюючи локативи із семантикою місцезнаходження в українському та англійському художньому мовленні, спостерігаємо неоднорідність значень, які вони демонструють. Причина цього полягає в тому, що в процесі комунікації мовці намагаються якомога чіткіше конкретизувати локалізацію того чи того предмета мовлення задля уникнення непорозуміння у сприйнятті інформації. Тож розглянемо детальніше, які саме підгрупи локативів можна виділити.

До першої підгрупи під назвою **локативи зі значенням перебування в межах простору** відносимо словоформи, що репрезентують локалізацію суб'єкта або об'єкта мовлення всередині фізичного чи абстрактного уявленого простору: *Дерева у глибині острова зашепотіли без вітру...* (1, 6); *Другий – в Одесі, коли минулої осені разом із анархістами на замовлення партії есерів брав участь у кількох гучних ексах...* (2, 27); *His books on religious paintings and cult symbology had made him a reluctant celebrity in the art world* (3, 6); *'Brace yourself,' said Miles Mollison, standing in the kitchen of one of the big houses in Church Row* (4, 11). Семантику розміщення в межах простору здебільшого реалізовано використанням прийменниково-іменникових конструкцій, зокрема прийменників *в, у, посеред, по, на, in, at, across, inside, through* та іменників зі значенням простору, в якому відбувається локалізація, – *Десна, рай, веранда, будинок, вулиця, darkness, hall, lavatory, England* та інші, напр.: *Наші збиралися в гуртожитку...* (1, 18). Лексема *гуртожиток* початково має значення 'приміщення для спільного проживання осіб' [5, 267], однак у результаті поєднання її з прийменником просторової семантики формується локативна конструкція зі значенням 'розміщення всередині простору, призначеного для проживання людей'. Інший приклад: *The Black Canon (one of the oldest pubs in England) faced Mollison and Lowe across the Square* (3, 31). Лексема *square* трактується як 'пласка відкрита місцевість у межах міста, що часто має форму квадрата' [6], але разом з просторовим прийменником вона виражає значення 'розміщення в межах площі'.

Наступна підгрупа, яку виділяємо в структурі семантики місцезнаходження, має назву **локативи зі значенням належності до простору**. Ядром цієї підгрупи локативів слугують словоформи з просторовим значенням, які додатково інформують мовця про зв'язок між суб'єктом/об'єктом мовлення та простором, відносно якого він локалізується, навіть якщо мова не йде про наявність прямого контакту з простором чи розміщення всередині нього: *Так робила безліч кийвських парочок* (2, 21); *Над головою вогні мостового освітлення, мов райські свічки миготять* (1, 5); *The word's roots actually reached back to the Latin paganus, meaning country-dwellers* (3, 30).

Зауважмо, що локативи цієї підгрупи також можна диференціювати відповідно до типу простору, щодо якого встановлюється належність. Так, перший тип – це локативи, які виражають належність до фізичного простору: *Бомби цей колишній гірничий інженер, знавець підривних робіт із промислової Юзівки, робив сам* (2, 23). Лексемі інженер надається характеристика, а точніше вказується місце його попередньої роботи (*промислова Юзівка*). Тож є очевидним зв'язок між людиною та простором, реалізований назвою міста *Юзівка* (за фактом його походження звідти). Наступний приклад: *Langdon felt like a caged animal* (3, 58). Лексичне сполучення *a caged animal* називає тварину, яку помістили або тримають в клітці. Другий тип локативів – це ті, що виражають належність до інституції, а саме засвідчують, що людина є частиною певної організації: *Я в Могилянці навчаюся* (1, 22). Можемо припустити, що в прикладі продемонстровано зв'язок між молодого людиною та навчальним закладом, тобто вказано, у якому саме закладі освіти навчається мовець. Ще один приклад: *The twenty-three-year-old journalist at the Yarvil and District Gazette* (4, 39). Локатив *at the Yarvil and District Gazette* використовується тут на позначення людини, яка працює у вказаній газеті, тобто є частиною штату працівників цієї організації. Останній тип локативів становлять ті, що позначають належність суб'єкта/об'єкта до певної групи людей: *Така безжальність до слуг режиму тільки підносила його авторитет у групі* (2, 13). Словоформа *у групі* має значення належності до гурту людей, об'єднаних спільною діяльністю або інтересами. Наступний приклад: *And Mr. Langdon's refusal to speak publicly about his unusual role in last year's Vatican conclave* (3, 7). Лексичне сполучення *Vatican conclave* демонструє значення колегії кардиналів, які збираються на нараду у Ватикані. Отже, йдеться саме про належність до групи людей, які входять до такої колегії.

Третя підгрупа локативів із семантикою місцезнаходження – це **локативи зі значенням розташування на певній відстані**. Це словоформи, що вказують на існування дистанції між суб'єктом мовлення та об'єктами навколишньої дійсності, суб'єктом та простором або простором та об'єктами, які локалізуються відносно нього: *Микишка махав руками метрів за п'ять від дівчини* (1, 10); *Навряд чи ви вчитеся далеко від матусиних снідниць* (2, 16); *...the illuminated profile of the Eiffel Tower appeared, shooting skyward in the distance to the right*

(3, 13); *...the happy illusion that the city was many miles further away than it truly was* (4, 42).

Варто також зазначити, що ці локативи характеризуються помітною розгалуженістю відтінків значення дистантності та диференціюються за такими ознаками: локалізація предмета вище або нижче простору, попереду або позаду нього, навколо простору чи між різними просторами: *He entered, closing the door behind him* (3, 10) – розміщення об'єкта мовлення (двері) позаду мовця; *The dreamlike quality of the evening was settling around him again* (3, 16) – розташування об'єкта навколо мовця; *Могла, на превеликий подив інших, улякати посеред кімнати перед дзеркалом* (2, 19) – локалізація суб'єкта мовлення з передньої сторони від об'єкта (дзеркало) в просторі; *Під ногами Дніпро, як пекельна безодня, чорніє* (1, 5) – розміщення об'єкта навколишнього середовища (річка Дніпро) нижче суб'єкта мовлення; *Над головою вогні мостового освітлення, мов райські свічки миготять* (1, 5) – розміщення об'єкта (вогні) вище суб'єкта мовлення; *...the tiny town of Pagford cupped in a hollow between three hills* (4, 19) – розміщення простору (місто Пегфорд) між трьома об'єктами (три пагорби).

Як засвідчують наведені приклади, вагому роль у вираженні значення відстані відіграють прийменники (*над, під, від, за, між, between, around, before, under, beyond* тощо) та прислівники (*далеко, навкруги, позаду, overhead, ahead, back* та ін.) з відповідним значенням.

Особливістю наступної частини локативів, яка дає підстави виділити їх в окрему підгрупу, є семантика контактності з простором чи предметом, відносно яких здійснюється локалізація, коли об'єкт, який локалізується, розміщується поза простором. Це **локативи зі значенням розташування на поверхні простору**: *...спить Люба – руді кучері на подушці, усмішка на вустах* (1, 43); *Graffiti blossomed on the bridges spanning the Pagford to Yarvil road* (4, 44); *His eyes focused now on a crumpled flyer on his bedside table* (2, 5). Семантика локативів 'розміщення на поверхні простору' реалізуються в основному за рахунок використання словоформ, які позначають обмежений простір та контактність об'єкта мовлення з його поверхнею: *На плумі викпала кава, чорною рікою лилася з заварника на вогонь* (1, 44). Лексема *плита* має значення 'електричний нагрівальний прилад з плоскою поверхнею' [5, 983], проте її поєднання з локативним прийменником *на* утворює локатив із семантикою 'розміщення на поверхні простору'. У реченні *Вовка Сердюк повернувся додому і перш за все знайшов на географічній мапі Кубу* (1, 61) лексема *мапа* означає 'умовно зменшене загальне зображення земної поверхні' [5, 645], відповідно локатив *на географічній мапі* виражає розміщення об'єкта (Куба) на плоскому зображенні земної поверхні. Ще один приклад: *Is that... a Caravaggio on the floor?* (3, 27). Лексема *floor* має значення частини приміщення, по якій ходять люди [6]. Творення семантики 'розміщення на поверхні такої частини приміщення' відбувається поєднанням цієї лексеми з локативним прийменником *on*.

Локативи зі значенням близького розміщення конституюються словоформами зі значенням пере-

бування на близькій відстані, поблизу простору. Більшість цих локативів сформовано поєднанням прийменників (*біля, поряд із, під, недалеко від, by, at, beside, with, next to, near*) з іменниками із просторовою семантикою або за рахунок використання прислівників (*близько, недалеко, поряд, nearby, not far away*): *Біля Фролівського монастиря зупинилися – Люба зачарувалася* (1, 23); *Ні, Федю, це лише я, – тепер голос Штерна звучав зовсім близько* (2, 114); *You will meet the capitaine at the main entrance* (3, 15); *He shot an anxious glance at Langdon, who stood nearby with the phone pressed to his ear* (3, 51).

В англійській мові помітною є тенденція до вираження значення 'близьке розміщення' у результаті вживання ад'єктивних конструкцій: *The ambulance had to come from the neighbouring city of Yarvil* (4, 10). Лексему *neighbouring* тлумачать як 'той, що знаходиться поряд з іншими місцями/предметами цього ж виду' [6]. Тож значення словосполучення *the neighbouring city* можемо розуміти як 'місто, що знаходиться поблизу'. Ще один приклад: *He fumbled for the bedside lamp* (3, 5). Лексема *bedside* має значення 'те, що знаходиться поряд з ліжком'. Відповідно локатив *the bedside lamp* набуває значення об'єкта (лампа), 'який (яка) знаходиться близько від ліжка'.

Наступну підгрупу локативів місцезнаходження становлять локативи зі значенням розміщення в межах невизначеного простору. Сюди належать словоформи з просторовою семантикою, що позначають розміщення суб'єкта чи об'єкта мовлення всередині простору, межі якого є нечітко окресленими та можуть змінюватись відповідно до суб'єктивного сприйняття дійсності мовцем або визначатись контекстуально (*тут, там, зліва, праворуч, в цьому місці, всюди, nearer here, there, in place, to the east, to the west, everywhere, anywhere* та інші): *Я хіба дець відсиджувався?* (2, 53). Локатив *дець* розуміємо як 'в якому-небудь невизначеному місці' [5, 288], що означає відсутність будь-якої конкретики щодо локалізації суб'єктів та об'єктів мовлення. У реченні *...сам він жив у місті вже півроку, часто ходив сюдою* (2, 11) маємо локатив *сюдою*. Тлумачний словник подає таке значення цієї лексеми – 'у місці, названому раніше або відомому з наявної ситуації' [5, 1423], тобто є очевидним контекстуальне розуміння меж простору, що описується. Приклад: *He was a visitor here this week* (3, 10). Лексичне значення лексеми *here* – це місце, у якому знаходиться мовець [6]. Однак таке тлумачення не дає нам чіткої вказівки на межі простору, в якому перебуває мовець, його ми можемо здобути лиш з урахуванням контексту повідомлюваної ситуації. Приклад: *Long shadows encroached everywhere* (3, 21). Значення лексеми *everywhere* тлумачний словник описує як 'знаходиться на всій території або в усіх місцях певної території' [6], що також не сприяє розумінню конкретних меж простору, у якому щось знаходиться.

Останню підгрупу локативів у структурі семантики місцезнаходження формують локативи зі значенням розміщення за межами простору. До таких локативів зараховуємо словоформи, що вказують на розташування суб'єкта/об'єкта мовлення із зовнішньої сторони простору, тобто поза його межами: *...хлопець створив у школі команду КВК, вечорами чергує на вулицях, щоб молодші діти не вешталися без діла...* (1, 61). Локатив *на вулицях* ілюструє розміщення суб'єкта дії в межах відкритого простору, призначеного для ходьби або проїзду транспорту. Приклад: *Торби порозкривали, копійчину на свіжому повітрі вторговують.* (1, 22). Локатив *на свіжому повітрі* демонструє розташування суб'єкта мовлення поза будь-яким приміщенням. Приклад: *...the external doors, if opened, would set off fire alarms and were guarded outside by DCPJ agents* (3, 53). Лексема *outside* позначає 'розміщення поза будівлею, приміщенням, але недалеко' [6], тобто локалізацію зовні простору. Приклад: *...steel grate that looked like something used by medieval castles to keep out marauding armies* (3, 23). Адвербіальний локатив *out* має значення перебування поза стінами будівлі, назовні [6]. Отже, можемо припустити, що семантика розміщення за межами простору виражається здебільшого за рахунок вживання прийменників (*на, за, beyond, outside*) та прислівників (*зовні, out, outside, beyond*) з відповідним значенням.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, локатив становить словоформи на позначення місцезнаходження та переміщення всередині простору або відносно нього. Відповідно він містить три компоненти свого семантичного значення – місцезнаходження, переміщення та простір. Якщо говорити про семантику місцезнаходження, то вона не є монолітною, оскільки в її структурі виділяються підгрупи. Така диференціація зумовлена потребою деталізації процесу локалізації предметів у просторі. Ми спостерегли практично повне збігання в розшаруванні семантичного значення місцезнаходження в українському та англійському художньому мовленні. Проаналізувавши засоби вираження семантики місцезнаходження, можемо стверджувати, що здебільшого її реалізують лексеми з просторовим значенням у поєднанні з прийменниками та прислівниками з локативним значенням. Однак помітним є те, що певні локативні прийменники виявляють тенденцію до зрощення значень, у результаті чого вони можуть використовуватись для вираження різних відтінків семантики місцезнаходження.

Перспективним у подальшому дослідженні семантики локативів у художньому мовленні вважаємо вивчення засобів вираження семантики переміщення та простору, що суттєво доповнить розвідки на задану тематику та сприятиме вичерпному розумінню сутності локативів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградова О. В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 210 с.
2. Всеволодова М. В., Владимирский М. В. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке. Москва : Русский язык, 1982. 264 с.

3. Тимченко Є. К. Льокатив в українській мові : з укр. складні. Київ : Вид-во Укр. АН, 1925. 71 с.
4. Топоров В. Н. Локатив в славянских языках. Москва : Изд-во АН СССР, 1961. 380 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Collins Dictionaries. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Дашвар Люко. РАЙ. Центр. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 272 с.
2. Кокотюха А. А. Київські бомби. Харків : Фоліо, 2014. 379 с.
3. Brown Dan. The Da Vinci Code. New York : Doubleday, 2009. 589 p.
4. Rowling J. K. The casual vacancy. London : The Little, Brown Book Group, 2012. 503 p.

REFERENCES

1. Vynogradova, O. V. (2001). Funktsionalno-semantychna katehoriia lokatyvnosti v suchasniy ukrainiskii literaturnii movi [Functional and semantic category of locativity in modern Ukrainian literary language]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
2. Vsevolodova, M. V., Vladimirskiy, M. V. (1982). Sposoby vyrazheniya prostranstvennykh otnosheniy v sovremennom russkom yazyke [Ways of expressing spatial relations in modern Russian language]. Moskva: Russkiy yazyk [in Russian].
3. Tymchenko, Ye. K. (1925). Lokatyv v ukrainskii movi: z ukr. skladni [Locative case in the Ukrainian language]. Kyiv: Vyd-vo Ukr. AN [in Ukrainian].
4. Toporov, V. N. (1961). Lokativ v slavyanskikh yazykakh [Locative case in Slavic languages]. Moskva: Izdatelstvo AN SSSR [in Russian].

DICTIONARIES

5. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF Perun, 2005. [in Ukrainian].
6. Collins Dictionaries. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/>

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Dashvar Liuko (2013). RAI. Tsentr [Paradise. Center]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia [in Ukrainian].
2. Kokotiukha, A. A. (2014). Kyivski bomby [Kyiv's bombs]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
3. Brown Dan (2009). The Da Vinci Code. New York: Doubleday [in English].
4. Rowling, J. K. (2012). The casual vacancy. London: The Little, Brown Book Group [in English].